

УДК 378.147.213:34

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

©Васильєва І.Г.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора

Васильєва Ірина Григорівна: ORCID: 0000-0002-6320-6239; vasileva@uipa.edu.ua;
кандидат філософських наук, проректор з науково-педагогічної роботи Української інженерно-педагогічної академії; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна

У статті розглядаються особливості викладання правових дисциплін у ВНЗ на сучасному етапі, коли найважливішим напрямом реформ, що відбуваються в країні, є формування в громадянах переконання в абсолютній цінності права, у його універсальному характері. Виховувати правову свідомість людей держава повинна не лише за допомогою системи ефективного механізму правового регулювання і застосування правових норм, але й через правову освіту. Метою професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога в умовах вищого навчального закладу є формування його професійно-правової компетентності, тобто сукупності професійно-правових знань та вмінь, а також готовності до виконання всіх видів правових дій в інженерно-педагогічній діяльності.

Автор відзначає, що викладач правових дисциплін передусім повинен навчити кожного студента працювати з комп'ютерними довідковими правовими системами (ДПС) – базами даних, що містять нормативні документи. У статті зазначається, що для розв'язання проблеми якісного набуття студентами правових знань обов'язковою умовою є щонайширше впровадження сучасних технологій у сукупності з інтерактивними технологіями навчання. До найефективніших навчальних прийомів автор відносить застосування інтерактивної дошки, проведення інтерактивних лекцій, зокрема «лекція вдох» та «лекція-прес-конференція», і особливо методи проєктів, а саме: дослідницький, творчий, ігровий, інформаційний та практико-орієнтований.

Ключові слова: правова освіта, інтерактивні технології навчання, довідкові правові системи, інтерактивна дошка, інтерактивні лекції: «лекція вдох» та «лекція-прес-конференція»; методи проєктів: дослідницький, творчий, ігровий, інформаційний та практико-орієнтований.

Васильєва І.Г. «Особенности преподавания правовых дисциплин в вузах на современном этапе»

В статье рассматриваются особенности преподавания правовых дисциплин в вузах на современном этапе, когда важнейшим направлением реформ, происходящих в стране, является формирование у граждан уверенности в абсолютной ценности права, в его универсальном характере. Воспитывать правовое сознание людей государство должно не только с помощью системы эффективного механизма правового регулирования и применения правовых норм, но и через правовое образование. Целью профессионально-правовой подготовки будущего инженера-педагога в условиях высшего учебного заведения является формирование его профессионально-правовой компетентности, то есть совокупности профессионально-правовых знаний и умений, а также готовности к выполнению всех видов правовых действий в инженерно-педагогической деятельности.

Автор отмечает, что преподаватель правовых дисциплин прежде всего должен научить каждого студента работать с компьютерными справочными правовыми системами (ДПС) - базами данных, содержащих нормативные документы. В статье отмечается, что для решения проблемы качественного приобретения студентами правовых знаний обязательным условием является широчайшее внедрение современных технологий в совокупности с интерактивными технологиями обучения. К наиболее эффективным

учебным приемам автор относит применение интерактивной доски, проведение интерактивных лекций, в частности «лекция вдвоем» и «лекция-пресс-конференция» и особенно методы проектов, а именно: исследовательский, творческий, игровой, информационный и практико-ориентированный.

Ключевые слова: правовое образование, интерактивные технологии обучения, справочные правовые системы, интерактивная доска, интерактивные лекции: «лекция вдвоем» и «лекция-пресс-конференция»; методы проектов: исследовательский, творческий, игровой, информационный и практико-ориентированный.

Vasilieva I.G. "Peculiarities of Teaching Legal Disciplines in Universities at the Present Stage"

The article considers the features of teaching legal disciplines in higher schools in modern times when the most important direction of reforms occurring in the country is connected with the formation of public confidence in the absolute value of law, in its universal character. The state should raise the legal consciousness of its citizens not only through the system of an effective mechanism of legal regulation and application of legal norms, but also through legal education. The purpose of vocational legal training of the future engineer-educator under the conditions of a higher educational institution is the formation of his/her professional and legal competence, that is the totality of professional and legal knowledge, skills, and readiness to perform all types of legal actions in engineering and pedagogical activity.

The author notes that the teacher of legal disciplines should first of all teach each student to work with computer reference legal systems (GPS) – databases containing normative documents. The article emphasizes that in order to solve the problem of efficient acquisition of legal knowledge by students, the compulsory condition is the widest application of modern technologies in conjunction with interactive teaching technologies. The author considers the use of an interactive whiteboard, interactive lectures, such as "tête-à-tête lectures" or "press-conference lectures", and especially project methods, namely research, creative, gaming, informational and practice-oriented, as the most effective teaching technologies.

Keywords: legal education, interactive learning technologies, reference legal systems, interactive whiteboard, interactive lectures: "tête-à-tête lectures" and "press-conference lectures"; research, creative, gaming, informational and practice-oriented project methods.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає період радикальних реформ: побудова правової держави, перехід до ринкових відносин в економіці, криза в соціальній та політичних сферах, поляризація думок та громадських рухів, оновлення законодавства обумовлюють необхідність особливої уваги до проблем правової освіти. Перед вищою школою сьогодні стоїть завдання уточнення підходів до змісту правових дисциплін і процес правового виховання студентів. У межах імплементації Закону України «Про вищу освіту» та розбудови Системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в академії розроблені та реалізуються нові проекти: «Упровадження новітніх інноваційних технологій навчання: організація навчального процесу за технологією концентрованого навчання», «Упровадження новітніх інформаційних технологій», «Удосконалення практичної підготовки студентів та запровадження елементів дуального навчання згідно з європейськими стандартами». У непростих умовах сучасного розвитку українського суспільства вища школа повинна готувати фахівців не лише як професіоналів своєї справи, але й як високоморальних людей зі сформованою правосвідомістю. Сучасний етап розвитку нашої держави – це державність перехідного періоду. Цей період характеризується роздержавленням, демонополізацією засобів виробництва, відродженням приватної власності, хворобливий перехід до ринку, капіталізація громадських стосунків повинні орієнтувати вищу школу на підготовку фахівців, які готові самостійно вирішувати проблеми, що виникають, і які вмiють застосовувати як професійні, так і правові знання.

Найважливішим напрямом державної політики і надійною базою формування громадянського суспільства стала реалізація конституційного положення про забезпечення і

захист прав і свобод людини. Стосовно підготовки фахівця це означає формування покоління, що шанобливо ставиться до законів, уміє використати правові знання в професійній діяльності і захищати свої права.

Одним із найважливіших і важкоздійсненних напрямів правової реформи, що проводиться, є формування у громадян переконання в абсолютній цінності права, у його універсальному характері. Виховувати правову свідомість людей держава повинна не лише за допомогою всієї системи ефективного механізму правового регулювання і застосування правових норм, але й через правову освіту.

У всіх навчальних закладах України нині викладаються основи права. Починаючи зі школи, всі українці опановують основи знань про державну правову систему, про найважливіші закони, що регулюють права і свободи громадян, про зміст української Конституції.

На сьогодні основними напрямками модернізації вищої освіти є: особова орієнтація змісту освіти; його діяльнісний характер, спрямованість змісту освіти на формування професійних і загальнокультурних компетенцій – готовності студентів використати засвоєні знання, уміння й особливі способи діяльності в реальному житті для вирішення практичних завдань. Цілі викладання правових дисциплін залежать від рівня розвитку суспільства, вони формуються на основі державної і громадської політики в галузі правової освіти.

Засадничою метою вивчення права на сучасному етапі є виховання тих, що навчаються, у дусі глибокого усвідомлення необхідності дотримання прав громадянина: формування в людини усвідомлення власного достоїнства і повага до інших людей. Уявлення про гідність людської особистості є стрижневим поняттям у теорії природного права. Тільки поважаючи в собі особу, людина здатна поважати права інших людей і відстоювати власні права, а природним наслідком стане свідомо соціально активна поведінка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для нашого дослідження актуальними є праці К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, в яких утверджується принцип моральної відповідальності людини перед суспільством. Питанням організації навчально-виховного процесу у вищій школі присвячені праці Ю. П. Азарова, Ю. К. Бабанського, В. А. Сластеніна, О. Е. Коваленко [8,9], М. І. Лазарева [10,11], Н. Брюханової тощо.

Організаційно-педагогічні проблеми освіти, зокрема проблеми цілей навчання в сучасній педагогіці, змісту, форм і методів, розглянуто в дослідженнях І. Володарської, В. Краєвського, І. Лернера, А. Мітіної, М. Скаткіна та інших.

Методи контекстного, розвивального, проблемного навчання досліджені в працях А. Вербицького, Л. Занкова, М. Лернера, Л. Штефан. Великої популярності набувають дослідження ефективності інтерактивних методів і прийомів навчання, над якими працюють О. Пометун, Л. Пироженко, О. Комар, А. Старєва, Л. Штефан. Питання теорії і методики навчання права знаходимо в дослідженнях У. Певцової.

Теоретичні питання правосвідомості (поняття, структура, функції тощо) знайшли відображення в роботах С. Алексєєва, В. Нерсєсянца, І. Фарбера та ін.

Розробка науково-методичних основ викладання правових дисциплін в неюридичних ВНЗ вимагає врахування вікових особливостей студентів, які розглянуто в роботах Б. Ананьєва, И. С. Кона, Д. Грубіч, Г. Дегтярьова, Я. Кічук, М. Рябенко та ін.; результати досліджень методики навчання суспільствознавчих дисциплін викладено в роботах О. Пометун, Т. Ремєх, Г. Фрейман та ін.; положення методики щодо теоретичних засад викладання правових дисциплін та окремих галузей права у вищій школі висвітлено у працях Н. Артикуци, В. Бігун, А. Галай, В. Ладиченко, І. Сенюти та ін.

Роль і місце професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога та її специфіку досліджує Д. В. Коваленко [7]. Дослідженням упровадження в навчальний процес інтерактивних методів займаються Л. Биркун, З. Головка, Я. Заяць, І. Зимня, О. Коваленко, О. Коломінова, О. Косєнко, С. Котович, Л. Лотиш, В. Плахотник, С. Роман, Л. Штефан тощо.

Натомість ми не виявили спеціальних досліджень, присвячених питанням упровадження сучасних та іноваційних методів викладання правових дисциплін в неюридичних ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. З огляду на викладене вище, можемо констатувати, що серед наукових праць у галузі окресленої проблеми переважають ті, що стосуються професійної підготовки юристів та правової освіти школярів, у той же час викладання правознавчих дисциплін у вищій школі залишається малодослідженим питанням, зокрема недостатня увага приділяється сучасним методам та інтерактивним прийомам викладання правових дисциплін у неюридичних ВНЗ.

Як уже зазначалося, сьогодні відбувається зростання інтересу до правової освіти. Це пояснюється передусім ускладненням соціального життя, усвідомленням студентами необхідності підвищення рівня правової культури в суспільстві, адже право присутнє на всіх етапах життя людини, у всіх сферах її діяльності, воно виступає одним із головних механізмів суспільних відносин. Правова освіта, спрямована на формування правової свідомості студента, реалізується за допомогою основних функцій процесу навчання у ВНЗ – освітньої, виховної, прогностичної та стимулюючої, остання спонукає до самовдосконалення і самовиховання.

Правова компетентність передбачає знання про значення, основні сфери й механізми правового регулювання суспільного життя; уміння виділяти правові аспекти життєвих ситуацій і визначати доцільність їх вирішувати саме правовими шляхами; визначення оптимуму правової інформації, вміння бачити правові наслідки рішень, що схвалюються, і дій, що здійснюються, здатність до аналізу правових ситуацій життєдіяльності; готовність і вміння використовувати механізми й засоби правового вирішення проблем, зокрема правової дії на іншу людину. Метою професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога в умовах вищого навчального закладу є формування його професійно-правової компетентності, яку ми визначаємо як інтегративну якість особистості фахівця, що характеризує його здатність до ефективної реалізації права у своїй практичній діяльності. Професійно-правова компетентність інженера-педагога – це сукупність професійно-правових знань, умінь, а також способи виконання всіх видів правових дій в інженерно-педагогічній діяльності.

На жаль, останнім часом відбулося скорочення часу, відведеного освітніми програмами на вивчення правових дисциплін. Наказом Міністерства освіти і науки України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 9 липня 2009 р. № 642 дисципліна «Правознавство» віднесена до вибіркової частини змісту освіти, що певним чином вносить корективи у формування компетентного у правових питаннях спеціаліста. Сьогодні в УПА студенти опановують курс «Правові системи сучасності», який є складовою курсу «Політичні, правові та соціальні системи в контексті геополітичних змін».

Метою вивчення курсу «Правові системи сучасності» є створення позитивного ставлення до права як провідного інституту нормативного регулювання суспільних відносин і найвищої цінності цивілізації; ознайомлення студентів з основними галузями права та засвоєння ними ключових правознавчих понять; формування правового досвіду, системи умінь і навичок, зокрема й тих, що пов'язані з нормативним регулюванням майбутньої професійної діяльності. Отже, для якісного набуття студентами правових знань гостро стоїть питання підвищення ефективності навчального процесу, для чого обов'язковою умовою є щонайширше впровадження сучасних технологій у сукупності з інтерактивним програмним забезпеченням, що сприяє реалізації якісно нової моделі ефективного викладання правових дисциплін.

Інтерактивні технології відкривають унікальні можливості в найрізноманітніших галузях професійної діяльності, надають прості і зручні засоби для вирішення широкого кола завдань у сфері освіти. Вони допомагають створювати такі умови навчання, щоб студент отримував задоволення від навчальної роботи, прагнув покращувати її результати і усвідомлював, що отримані знання він буде надалі успішно застосовувати в практичній

діяльності. Студент стає повноправним учасником навчального процесу, його досвід служить основним джерелом навчального пізнання. Викладач не дає готових знань, але спонукає учасників до самостійного пошуку і виконує функцію помічника в роботі. У своїй педагогічній практиці фахівці, що ведуть правові дисципліни, намагаються використати різні сучасні форми і методи викладання предметів, готуючи конспекти лекцій із урахуванням останніх прийнятих правових документів, презентації й окремі слайди, практичні роботи, тестові завдання. При поясненні окремих тем широко використовуються інтерактивні дошки, електронні підручники і навчальні програми, що включають текст, графіку, фото та відео фрагменти. Використання таких засобів суттєво активізує навчальний процес. Виконання студентами практичних робіт допомагає їм не просто завчити терміни, норми, правила, але вчить застосовувати їх у розв'язанні завдань, наближених до реальних життєвих ситуацій.

Однією з головних завдань вищої школи є формування навички пошуку потрібної інформації, тобто оволодіння інформаційною культурою. Ця проблема перебуває в колі інтересів багатьох науковців-педагогів, зокрема А. Атаяна, В. Бабича, В. Каймана, Є. Я. Когана, М. Коляди, Т. Коренькової, Н. М. Розенберга, О. Смирнової, І. Яглома, О. Ясинського, Чан Вей Чу, Меріам Джинман, Джиліан Олівер, Фіореллі Фоскаріні, Адріен Каррі, Керолін Мур, Боба Травіки тощо.

Ми поділяємо думку Г. Алексєєвої, що сьогодні інформаційна культура стала показником ефективного функціонування особистості в інформаційному суспільстві, вона впливає на ефективність навчального процесу і на підготовку до майбутньої професійної діяльності шляхом розширення обсягів інформації і вдосконалення методів її опрацювання. У процесі глобальної інформатизації суспільства виробництво інформаційного продукту стає важливим чинником у всіх сферах життя особистості. Вимоги до сучасного спеціаліста значно підвищуються: поряд із професійними якостями спеціаліст має володіти навичками опрацювання інформацією на належному рівні, використовуючи новітні засоби – інформаційно-комунікаційні технології [1, 13].

Отже, випускник неюридичного ВНЗ насамперед зобов'язаний навчитися працювати з комп'ютерними довідковими правовими системами (ДПС) – базами даних, що містять нормативні документи, які регулюють найважливіші сфери громадських стосунків. Існуючі на сьогодні довідково-правові системи, які пройшли певну державну реєстрацію і сертифікацію, стають цілком доступними для потенційних користувачів (юридичних або фізичних осіб), таким чином, будь-яка особа в будь-який час має можливість, звертаючись до вмісту ДПС, усунути прогалини в галузі знань правового характеру.

Сучасні довідково-правові системи (ДПС) забезпечують швидкий доступ до нормативно-довідкової інформації і надають можливість оперативної роботи з нею. Саме тому довідково-правові системи є складовою частиною інформаційного комп'ютерного забезпечення діяльності всіх організацій.

Причина популярності довідково-правових систем пояснюється тим, що вони є доступним і ефективним інструментом для щоденної роботи з правовою інформацією. Вони не просто забезпечують вільний доступ до правової інформації, але й дозволяють економити час.

Комп'ютерні довідкові технології мають ряд унікальних переваг і можливостей. У першу чергу, це компактне зберігання великих об'ємів інформації, швидкий пошук потрібних документів або навіть фрагментів у величезних масивах даних і високошвидкісна передача інформації засобами зв'язку на будь-які відстані. Одночасно з широким використанням нових інформаційних технологій з'явилося поняття «Інформаційна система». Інформаційна система здійснює накопичення, передачу і переробку інформації про об'єкт, що забезпечує працівників різного рівня інформацією для реалізації функцій управління.

Основне завдання довідкових правових систем – донести максимальний обсяг достовірної правової інформації до користувачів із різним рівнем комп'ютерної підготовки, причому система повинна постійно оновлювати бази даних.

Комп'ютерні довідкові правові системи мають ряд найважливіших властивостей, які роблять їх практично незамінними при роботі з нормативно-правовою інформацією.

По-перше, це можливість роботи з величезними масивами текстової інформації - об'єм інформації в базі практично не обмежений, це дозволяє щодня її оновлювати шляхом внесення в неї декількох десятків документів, одночасно зберігаючи бази архівних документів і так далі. По-друге, використання в ДПС спеціальних пошукових програмних засобах дозволяє здійснювати пошук у режимі реального часу по всій інформаційній базі. Третя перевага полягає в тому, що можливість роботи ДПС із використанням телекомунікаційних засобів, тобто із застосуванням електронної пошти або глобальних мереж, дозволяє оновлювати інформаційні бази і в той самий час не витратити дисковий простір на комп'ютері користувача. Однак слід зазначити, що найбільшим попитом користуються модифікації ДПС із локальними базами даних.

Таким чином, довідково-правові системи, які є носіями інформації правового характеру, дозволяють ліквідувати правову неписьменність, полегшують роботу фахівцям (юристам, керівникам, педагогам), підвищуючи продуктивність праці при вирішенні правових питань. Грамотне вирішення цих завдань істотним чином впливає на стан законності в країні.

Традиційним елементом навчального процесу сьогодні стало використання інтерактивної дошки, що широко застосовується при проведенні лекційного заняття, семінарів, презентацій. Інтерактивна дошка – гнучкий інструмент, що поєднує в собі простоту звичайної маркерної дошки з можливостями комп'ютера. У комбінації з мульти- та медіапроектором вона стає великим інтерактивним екраном, одним дотиком до поверхні якого можна відкрити комп'ютерне застосування або сторінку в Інтернеті, демонструвати потрібну інформацію і просто малювати або писати. Все, що намальовано або написано під час проведення заняття, можна зберегти у вигляді комп'ютерних файлів, роздрукувати, надіслати електронною поштою, розмістити в Інтернеті. Спостереження доводять, що використання інтерактивної дошки значно активізує роботу на заняттях.

На наш погляд, представлені нижче інтерактивні методи навчання є найбільш ефективними при вивченні правознавчого компонента дисципліни «Політичні, правові та соціальні системи в контексті геополітичних змін».

Так, у «лекції вдвох» навчальний матеріал проблемного змісту дається студентам у живому «діалогічному» спілкуванні двох викладачів між собою. Тут моделюються реальні професійні ситуації обговорення теоретичних питань із різних позицій двома фахівцями. При цьому кожен із педагогів повинен озвучити відповідні аргументи на користь своєї позиції, а також поставити під сумнів правильності теорії опонента. Така лекція змушує студентів активно включитися в розумовий процес, порівняти дві різні точки зору і зробити власний вибір. При наявності в групі студентів, що цікавляться правом, замість другого викладача можна підготувати до такого заняття студента. Особливо цікаво проходять такі лекції, коли в групі навчаються представники різних країн, а тема заняття стосується правових систем їхніх країн.

Форма проведення «лекції-прес-конференції» близька до форми проведення традиційних прес-конференцій. Викладач називає тему лекції просить студентів у письмовій формі поставити запитання із запропонованої теми. Кожен студент повинен протягом 2-3 хвилин сформулювати найбільш цікаві для нього запитання, написати їх на аркуші паперу і передати викладачеві. Питання можуть носити як конкретний, так і дискусійний характер.

На нашу думку, в умовах дефіциту навчального часу найбільше виправдовує себе, даючи можливість отриманий результат побачити, осмислити й застосувати в реальній практичній діяльності **метод проектів**.

Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують упродовж певного часу. Цей метод органічно поєднується з груповими методами. Метод проектів із правових дисциплін завжди припускає розв'язання певної проблеми.

Вирішення проблеми передбачає, з одного боку, використання сукупності різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого, припускає необхідність інтеграції знань, умінь застосовувати знання з різних галузей права. Якщо говорити про метод проектів як про педагогічну технологію, то ця технологія припускає сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за самою своєю суттю.

Дослідницький проект із права має структуру, що наближена до справжніх наукових досліджень. Він припускає аргументацію актуальності теми, визначення проблеми, предмета, об'єкта, цілей і завдань дослідника. Обов'язкове чітке формулювання гіпотези дослідження і визначення методів. Закінчується проект обговоренням і оформленням результатів, формулюванням підсумків і окресленням проблем на подальшу перспективу дослідження. Наприклад, проекти: «Права й обов'язки студентів», «Права учасників освітнього процесу», «Право власності в Україні і в Туркменістані», «Правовий статус іноземних громадян».

Творчий проект за структурою схожий на дослідницький проект, проте форма представлення результатів може бути різною (макет, свято, експедиція, відеофільм тощо). Наприклад, проект з права: "Право – мистецтво добра і справедливості».

Ігровий проект передбачає такий перебіг подій, коли студенти переймають на себе певні ролі, обумовлені змістом проекту. Провідний вид діяльності студентів у таких проектах – рольова гра. Наприклад, проект "Засідання Конституційного суду". Це можуть бути імітації соціальних і ділових стосунків у ситуаціях, змодельованих учасниками, літературні персонажі в певних історичних і соціальних умовах і тому подібне. Обов'язково визначається проблема й цілі проекту. Результати ж не завжди можна передбачити на початку роботи, вони можуть визначитися лише в кінці проекту, але потрібна рефлексія учасників і співвідношення отриманих результатів із поставленою метою. «Працевлаштування. Державні гарантії соціальної підтримки безробітних громадян»

Інформаційний проект покликаний навчити студентів отримувати потрібну інформацію. Такий проект може інтегруватися у великий дослідницький проект або стати його частиною. Студенти вивчають і використовують різні методи отримання інформації (інтернет, література, бібліотечні фонди, методи анкетування тощо), її обробки і презентації. Наприклад, проект: «36 конституцій світу», «Закон про захист прав споживачів», «Релігійна (мусульманська) система права» тощо.

Практико-орієнтований проект чітко орієнтований на результат, що стосується безпосередньо інтересів учасників проекту або спрямований на вирішення громадських проблем. Тут важлива не лише добре продумана структура проекту, а і його організація координаційної роботи з коригування спільних і індивідуальних зусиль, організації презентацій отриманих результатів і можливих способів впровадження в практику, а також організації зовнішньої оцінки проекту.

Реалізація методу проектів як технології на практиці веде до зміни ролі викладача: із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної, дослідницької діяльності своїх студентів. Змінюється і психологічний клімат у групі, оскільки викладачеві доводиться переорієнтовувати свою навчально-виховну роботу і роботу студентів на різноманітні види самостійної діяльності, на пріоритет діяльності дослідницького, пошукового, творчого характеру.

Орієнтовні теми дослідницьких правових проектів: «Тоталітарні секти: міфи і реальність», «PR технології у виборчих компаніях», «Альтернативна служба в армії», «Приватний простір дитини» тощо. Важливим і складним є етап оцінювання проекту. Можна запропонувати два підходи:

- 1) за критеріями змісту і презентації проекту:
 - бачення проблемної ситуації;
 - актуальність і визначення проблеми;
 - виходи на неординарні рішення;
 - новизна, повнота, глибина розкриття поставленої проблеми;

- комунікативні навички захисту проекту;
 - естетичне оформлення.
- 2) за параметрами роботи групи:
- продуктивність (внесок цікавих ідей в загальну "скарбничку" групи);
 - швидкість і ефективність роботи;
 - організованість;
 - якісні комунікації (вміння чути один одного, відстоювання власної позиції тощо).

Висновки. Отже, в непростих умовах сучасного розвитку українського суспільства вища школа повинна готувати фахівців не тільки як професіоналів, а й як високоморальних людей зі сформованою правосвідомістю. Завдання викладачів правових дисциплін полягає у створенні правового фундаменту для формування професійних компетенцій, чітких уявлень про напрямки вирішення різного роду правових ситуацій, для чого обов'язковою умовою є щонайширше впровадження сучасних технологій у сукупності з інтерактивними методами навчання, що сприятиме реалізації якісно нової моделі ефективного викладання правових дисциплін.

У подальших наших дослідженнях плануємо розглянути реалізацію особистісно-орієнтованого підходу під час вивчення правових дисциплін у неюридичних ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Алексєєва Г. С. Структура інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / Г. С. Алексєєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Дод. 1 до Вип. 36, Т. II (62): Тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Київ : Гнозис, 2015. – С. 16-29.
2. Антонченко М. О. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури / М. О. Антонченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. пр. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. Вип. 1(8). – С. 161-166.
3. Болонина С. В. Научно-методические основы преподавания правовых дисциплин в неюридических вузах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 - Теория и методика профессионального образования / Светлана Валентиновна Болонина. – М., 2000. – 25 с.
4. Грубіч Д. Ю. Інноваційні засади загальної правової підготовки майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 - Теорія та методика професійної освіти / Денис Юрійович Грубіч. – Харків, 2007. – 20 с.
5. Інновації у вищій освіті : бібліограф. покажч. / уклад. Н. В. Артикуца. – Київ : СтілоС, 2005. – 202 с.
6. Історія українського права : навч. посіб. / за ред. проф. О. О. Шевченка. – Київ, 2001. – 215 с.
7. Коваленко Д. В. Професійно-правова компетентність інженера-педагога як мета професійно-правової підготовки майбутнього фахівця / Д. В. Коваленко // [Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах](#). – 2013. – Вип. 33. – С. 194-202.
8. Коваленко О. Е. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання до Болонського процесу : монографія / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко. – Харків : [б. в.], 2007. – 162 с.
9. Коваленко О. Е. Формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін : монографія / О. Е. Коваленко, М. І. Лазарєв, Н. В. Корольова ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [б. в.], 2012. – 204 с.
10. Лазарєв М. І. Метод комплексного розвитку професійно важливих якостей та структур студентів у технологіях навчання загально інженерних дисциплін / М. І. Лазарєв // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. Тovaжнiяського та О. Г. Романовського. – Харків : НТУ «ХП», 2004. – Вип. 4(8). – С. 166-175.
11. Лазарєв М. І. Полісистемне моделювання змісту технології навчання загальноінженерних дисциплін : монографія / М. І. Лазарєв. – Харків : Вид-во НфаУ, 2003. – 356 с.
12. Мушинов П. А. Педагогические условия формирования нравственно-правовой культуры будущего педагога в процессе вузовской подготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 - Общая педагогика, история педагогики и образования / Мушинов Петр Айкенович. – Новосибирск, 2000. – 17 с.

13. Aliexsieieva H. S. The structure of student's information culture: activity aspect / H. S. Aliexsieieva // *The Unity of Science: International scientific professional periodical journal*. – Vienna : The European Association of pedagogues and psychologists «Science», 2017. – March. – pp. 13-16.

References

1. Aliexsieieva, HS 2015, 'Struktura informatsiinoi kultury inozemnykh studentiv inzhenerno-pedahohichnykh spetsialnostei', [Structure of information culture of foreign students of engineering and pedagogical specialties] *Humanitarnyi visnyk DVNZ Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody*, Dodatok 1 do iss. 36, vol. II (62), Tematychnyi vypusk Vyscha osvita Ukrainy u konteksti intehtsratsii do yevropeiskoho osvithnoho prostiru, Hnozys, Kyiv, pp. 16-29.

2. Antonchenko, MO 2004, 'Informatsiina kultura yak skladova zahalnoliudskoi kultury', [Information culture as a component of universal culture] *Naukovyi chasopys Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova*, Serii 2 Kompiuterno-oriientovani systemy navchannia, Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova, Kyiv, iss. 1(8), pp. 161-166.

3. Bolonina, SV 2000, 'Nauchno-metodicheskie osnovy prepodavaniya pravovykh disciplin v nejuridicheskikh vuzah', [Scientific and methodological bases of teaching of legal disciplines in non-legal universities] *Kand.ped.n. abstract*, Moskva.

4. Hrubich, DIu 2007, 'Innovatsiini zasady zahalno pravovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia', [Innovative foundations of the general legal training of the future teacher] *Kand.ped.n. abstract*, Kharkiv.

5. Artykutsa, NV (comp.) 2005, *Innovatsii u vyshchii osviti*, [Innovation in higher education] Stylos, Kyiv.

6. Shevchenko, OO (ed.) 2001, *Istoriia ukrainskoho prava*, [History of Ukrainian Law] Kyiv.

7. Kovalenko, DV 2013, 'Profesiino-pravova kompetentnist inzhenera-pedahoha yak meta profesiino-pravovoi pidhotovky maibutnoho fakhivtsia', [Professional-legal competence of the engineer-teacher as a goal of professional legal training of the future specialist] *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, iss. 33, pp. 194-202.

8. Kovalenko, OE, Briukhanova, NO & Melnychenko, OO 2007, *Teoretychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh inzheneriv-pedahohiv v konteksti pryiednannia do Bolonskoho protsesu*, [Theoretical foundations of the professional training of future engineer teachers in the context of joining the Bologna Process] Kharkiv.

9. Kovalenko, OE, Lazariiev, MI & Korolova, NV 2012, *Formuvannia u maibutnikh inzheneriv-pedahohiv kompetentnosti z proektuvannia metodyk navchannia elektroenerhetychnykh dystsyplin*, [Formation of competency of future engineers-teachers in designing methods of studying electric power disciplines] *Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia*, Kharkiv

10. Lazariiev, MI 2004, 'Metod kompleksnoho rozvytku profesiino vazhlyvykh yakosti ta struktur studentiv u tekhnolohiiakh navchannia zahalno inzhenernykh dystsyplin', [Method of complex development of professionally important qualities and structures of students in teaching technologies of general engineering disciplines] in *Tovazhniianskyi, LL & Romanovskiyi, OH (eds.), Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity*, Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Kharkivskiyi politekhnichnyi instytut, Kharkiv, iss. 4(8), pp. 166-175.

11. Lazariiev, MI 2003, *Polisystemne modeliuвання змісту tekhnolohii navchannia zahalnoinzhenernykh dystsyplin*, [Polysystem modeling of the technology content of general engineering disciplines] *Vydavnytstvo Natsionalnoho farmatsvetychnoho universytetu*, Kharkiv.

12. Musinov, PA 2000, 'Pedagogicheskie uslovija formirovaniya nrvstvenno-pravovoj kultury budushhego pedagoga v processe vuzovskoy podgotovki', [Pedagogical conditions for the formation of the moral and legal culture of the future teacher in the process of university training] *Kand.ped.n. abstract*, Novosibirsk.

13. Aliexsieieva, HS 2017, 'The structure of students information culture: activity aspect', *The Unity of Science*, The European Association of pedagogues and psychologists «Science», Vienna, pp. 13-16.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2017р.